

Prawda według naturalistów

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Audiobook](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Émile Zola, *Germinal*, tłum. F. Mirandola.

Prawda według naturalistów

Leon Lhermitte, *Zapłata żniwiarzy*, 1882

Źródło: domena publiczna.

Powieść realistyczna, przedstawiając obraz rzeczywistości, jednocześnie ją porządkowała i nadawała jej sens. Takie podejście wpisywało się w racjonalną wizję świata, która dominowała w dobie pozytywizmu. Część twórców zaczęła jednak się zastanawiać, czy ta metoda pozwalała pokazać całą prawdę o świecie. Od tej refleksji rozpoczęła się rewolucja naturalistów.

Twoje cele

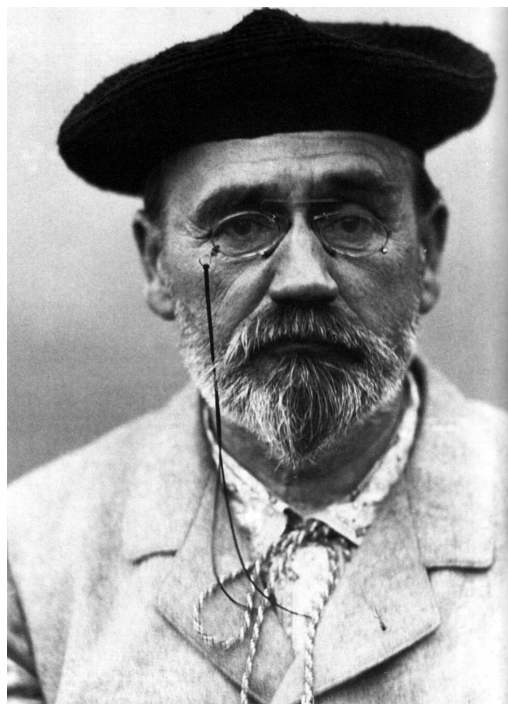
- Zidentyfikujesz główne cechy prozy naturalistycznej.
- Wskażesz elementy charakterystyczne dla naturalizmu we fragmencie powieści Émile'a Zoli.
- Wyjaśnisz, w jaki sposób współczesna sztuka może nawiązywać do założeń naturalizmu.
- Przeanalizujesz stanowisko Henryka Sienkiewicza na temat naturalizmu.

Przeczytaj

Pisarze naturaliści

Pisarze [realiści](#) pokazywali wewnętrzne napięcia i sprzeczności współczesnego świata. Nie ukrywali tego, co bolesne i wstydlive, zajmowali się życiem klas społecznych do tej pory nieobecnych w literaturze. Przejmujący obraz społecznych chorób zawsze jednak niósł przesłanie o charakterze pozytywnym. Czytelnik nie był pozostawiany sam na sam z absurdem i nędzą, wskazywano mu bowiem możliwości zmiany. Powieść realistyczna kreowała wyrazisty świat wartości, nawet jeśli pokazywała trudności w ich urzeczywistnieniu.

Natomiast pisarze nazywający siebie [naturalistami](#) stawiali sobie za cel tworzenie literatury, która dokonałaby odważnej i bezstronnej analizy bolączek rzeczywistości, a nie pocieszała czytelnika, że świat mimo wszystko ma sens. Émile Zola, twórca szkoły naturalistów ukształtowanej w latach 70. XIX w., był dziennikarzem, a więc uważnym i obiektywnym obserwatorem codzienności. Widział w niej napięcia i problemy, których literatura do tej pory, jego zdaniem, nie umiała odpowiednio przedstawić. Rozumiejąc problemy i potrzeby społeczeństwa, Zola buntował się przeciwko polityce i ideologii Francji Drugiego Cesarstwa. Drażniły go kłamstwa polityków i zawodowych moralistów, irytowało zakłamanie mieszczaństwa. Dlatego pomysł Zoli na nową powieść miał związek z zamiarem demistyfikacji świata zadowolonych z siebie mieszczan. Realizacji jego ambicji miał służyć pomysł powieści naturalistycznej, którą sam nazwał powieścią eksperymentalną. Zawdzięczała ona wiele ówczesnym fascynacjom naukowym pisarza, który czytał rozprawy Darwina i interesował się [ewolucjonizmem](#) ujmującym życie człowieka w kategoriach biologicznych.

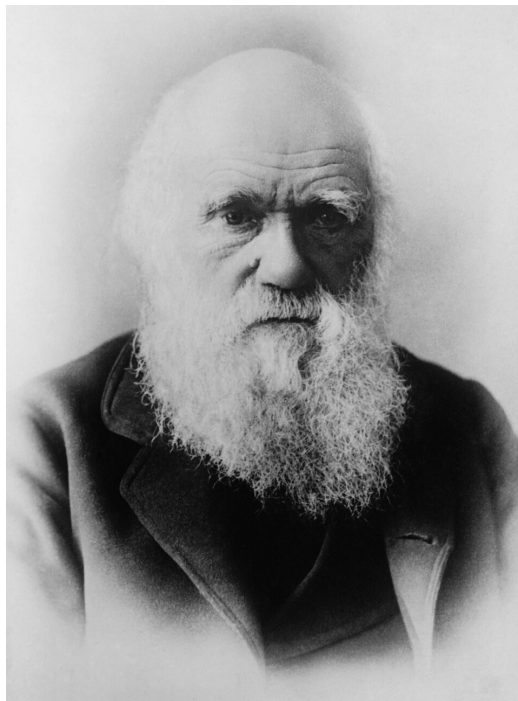
Émile Zola, autoportret z 1902 roku

Francuski pisarz i dziennikarz Émile Zola (1840–1902) zasłynął jako twórca powieści naturalistycznej. Światową sławę przyniósł mu 20-tomowy cykl powieściowy *Rougon-Macquartowie. Historia naturalna i społeczna rodziny za Drugiego Cesarstwa*, wydawany w latach 1871–1893. Zola pokazał w nim rozległą panoramę francuskiego społeczeństwa – przedstawił je jako bezlitosną dżunglę, gdzie toczy się nieustanna walka o byt, a ludzkie życie podporządkowane jest prymitywnym instynktom. Autor wprowadził czytelnika w środowisko robotników, chłopów, aktorów czy kurtyzan i pozwolił mu „podglądać” ich podczas codziennych czynności. Ukazał przy tym prawdziwe oblicze klasy mieszczańskiej, demaskując jej fałszywą moralność. Cykl obejmuje m.in. dzieła: *W matni* (1877), *Nana* (1880), *Germinal* (1885), *Ziemia* (1887), *Kłęska* (1892), *Bestia ludzka* (1890).

Źródło: domena publiczna.

Przedmiotem powieści miał być określony wycinek rzeczywistości, traktowany jak preparat w laboratorium. Naturaliści porównywali pracę pisarza do zabiegów naukowca, np. chirurga dokonującego sekcji. Pisarz miał badać rzeczywistość, a następnie – w ramach powieści – organizować eksperyment (Zola nazywał ten zabieg „obserwacją sprowokowaną”). Wyniki tego eksperymentu twórca miał zapisywać niemal jak naukowiec prowadzący dziennik kolejnych doświadczeń. Musiał więc dysponować dużą wiedzą na temat biologicznych i społecznych mechanizmów, a swoich rozpoznań dokonywać z maksymalnym obiektywizmem. Beznamiętny i analityczny opis rzeczywistości dokonany w ten sposób i wedle reguł współczesnej wiedzy, pozbawiony wartościowania i emocji pisarza, miał pokazywać brutalną

prawdę o świecie. W opisach zjawisk naturaliści koncentrowali się na szczególe i podkreślali zawsze jakąś cechę dominującą. W wielkim cyklu *Rougon-Macquartowie* Zola za taką właśnie cechę kultury swojej epoki uznaje mieszczański konsumpcjonizm i zanik wartości moralnych.

Karol Darwin, fotografia z 1879

Odkrycia Darwina, które położyły podwaliny pod teorię ewolucji, wpłynęły również na literaturę. Naturaliści ograniczyli postrzeganie człowieka do jego funkcji biologicznych. Jednocześnie zwracali uwagę na uwarunkowania środowiskowe wpływające na rozwój jednostki.

Źródło: domena publiczna.

Naturaliści zrezygnowali zatem z „miejsca na górze” jako perspektywy, z której ogląda się powieściową rzeczywistość. Musieli także – by zachować postulowany obiektywizm – zrezygnować z bezpośrednich ocen i interpretacji. Świat w powieści naturalistycznej ukazywany jest z różnych punktów widzenia. Narrator nie wskazuje już czytelnikowi, która z tych perspektyw jest najważniejsza. Świat oglądany jest w dużej mierze oczami postaci, które uczestniczą w kolejnych wydarzeniach. Oprócz narratora w powieści naturalistycznej zmienia się także bohater. Zola nazywał go *la bête humaine*, czyli bestią ludzką czy ludzkim zwierzęciem (tak też pisarz zatytułował jedną ze swoich powieści). Uczynki i emocje bohatera zależą w niej od dwóch podstawowych czynników – biologicznego i społecznego. Tak jest np. w powieści *Nana*, której bohaterką jest uwięziona w swojej roli społecznej i własnych popędach

prostytutka. Ta – jak ją określił pisarz – „złota mucha z miejskiego śmietnika” pokazywana na tle różnych środowisk pełni funkcję swego rodzaju wskaźnika, z pomocą którego wykrywa się społeczne choroby.

Człowiek Zoli jest zdeterminowany przez swoje instynkty i popędy, takie jak głód, erotyzm i potrzeby fizjologiczne. Jest także uwarunkowany społecznie: jego charakter i sposób działania określa środowisko, w którym się urodził i wyrósł, a także cechy, które odziedziczył po swoich przodkach. Bohaterowie naturalistów nie są w związku z tym osobowościami tak skomplikowanymi i pełnymi pod względem psychologicznym jak postacie z powieści realistycznej.

Pisarze realiści, także w Polsce, przyjmowali eksperymenty naturalistów z mieszanymi uczuciami. Dzielili z nimi naukowe pasje i pragnienia poznania rzeczywistości, ale przerażał ich obraz świata bez wartości, przed którym stawiany był czytelnik pozbawiony pomocnej ręki narratora. Prus, mimo swego dystansu do Zoli, zauważył jednak ważną rzecz: naturaliści niejako „zdejmują rękawiczki”, dotykają rzeczywistości gołymi rękami. To prawdziwy akt odwagi wobec świata. Pisarze, którzy – jak Prus – przez całe życie poszukiwali odpowiedzi na pytanie: jak opisać rzeczywistość w sposób wiarygodny i odpowiedzialny, musieli tę odwagę docenić.

Słownik

ewolucjonizm

(łac. *evolutio* - rozwój, przekształcenie) – doktryna filozoficzna, według której zjawiska społeczne można badać z biologicznego punktu widzenia, traktująca ludzką zbiorowość jako żywy organizm podlegający prawom ewolucji

literatura tendencyjna

odmiana pisarstwa typowa dla wczesnego pozytywizmu, obejmująca utwory propagujące określone postawy lub poglądy, takie jak rozwój wsi, emancypacja kobiet czy upowszechnienie edukacji

naturalizm

(łac. *naturalis* – przyrodniczy, naturalny, wrodzony) – prąd literacki powstały w 2. poł. XIX w. wykorzystujący osiągnięcia nauk przyrodniczych, związany z poglądami deterministycznymi i ewolucjonistycznymi, często operujący silnymi środkami wyrazu, niestroniący od szczegółowego opisywania scen drastycznych, ukazujący ludzi w ich biologicznych uwarunkowaniach. Naturaliści opisywali zazwyczaj życie niższych warstw społecznych w ich codziennym środowisku, ukazując takie problemy, jak brak higieny, edukacji, ucisk wyższych klas i niesprawiedliwość losu

realizm

(fr. *réalisme*) – w literaturze prąd spopularyzowany w prozie 2. poł. XIX w., dążący do jak najwierniejszego odzwierciedlenia świata znanego czytelnikowi z codzienności. Realiści opisywali wydarzenia, bohaterów i ich egzystencję w sposób reprezentatywny dla przedstawianej w utworze grupy społecznej

vanitas vanitatum

(łac., marność nad marnościami) – sentencja powtarzana wielokrotnie w biblijnej Księdze Koheleta

Mapa myśli

Polecenie 1

Odwołując się do mapy myśli, wypisz najważniejsze cechy naturalizmu.

Polecenie 2

Zastanów się nad wpływem naturalizmu na współczesną literaturę i sztukę. Określ, jakie aspekty podejścia naturalistycznego do opisywania rzeczywistości pozostają dziś aktualne.

Ćwiczenie 1

Zapoznaj się z podanym fragmentem powieści *Germinal* Émile'a Zoli i na podstawie mapy myśli wypisz elementy charakterystyczne dla naturalizmu.

” Émile Zola

Germinal

Noc była głęboka, na niebie nie błyszcząca ani jedna gwiazda, nie można było rozróżnić przedmiotów na odległość kilku kroków. Droga z Marchiennes do Montsou, biegnącą prosto jak strzeł, przez pola zarosłe burakami szedł człowiek. Nie widział ni drogi, po której kroczył, ni linii horyzontu, gdzie niebo czarne stykało się z równią, tylko wiatr marcowy, gwałtowny, bił go po piersi i twarzy, wiatr, hulający niby po morzu po tych rozłogach, zimny, niosący wilgoć bagien, brutalny, nieustający. Dokoła nic w ciemności, ni sylwetki drzewa, ni zarysów wzgórza, nic.

Człowiek ów wyszedł z Marchiennes około drugiej w nocy, ubrany tylko w cienki bawełniany kaftan i spodnie z wełnianego pluszu, i do tej pory szedł szybkim krokiem, drżąc z zimna. Pod pachą gniótł małe zawiniątko, które mu bardzo zawadzało. Przekładał je ustawicznie i przyciskał do siebie, usiłując obie posiekane od chłodu ręce wsunąć do kieszeni spodni. Miał tylko jedną myśl, nadzieję biednego, bezdomnego robotnika bez pracy, że ze świtem wiatr przycichnie i zrobi się nieco cieplej. Tak szedł i szedł, aż wreszcie dwa kilometry przed Montsou ujrzał światło trzech palących się na wolnym powietrzu stosów węgla. Umieszczone były one jakby gdzieś wysoko i zdawały się bujać w powietrzu. Zrazu zawahał się niepewny i gotów zawrócić, ale potem poszedł dalej, nie mogąc się oprzeć chęci ogrzania się choćby na chwilę u ognia. Droga skręciła nagle, światła znikły. Teraz po prawej ręce miał parkan zбитy z szerokich desek, u stóp parkanu były szyny, po lewej zaś mały pagórek, spoza którego

wyzierały szczyty dachów jakiejś niby wsi w dolinie rozłożonej. Uszedł może ze dwieście kroków, nagle na samym skřęcie ukazały się znowu światła, a podróżny i tym razem nie mógł pojąć, jak mogą palić się tak wysoko na czarnym niebie podobne do dwu kopających tarczy księżycowych. Teraz jednak uwagę jego zwróciło co innego. Na płaskim terenie ujrzał olbrzymią, bezkształtną masę chaotycznie zbitych w jeden kłęb domów, ponad które sterczały w górę kominy. Słabe, zamglone światła łyskały przez szyby, pięć czy sześć latarni chwiało się na belkowaniach, zębatymi czarnymi sylwetkami rysujących się w ciemności niby potworne szkielety. Pogrążona w ciemności, otulona chmurą dymu masa ta wydawała z siebie jeden tylko odgłos, ciężkie, głuchoe dyszenie niewidzialnej maszyny parowej.

Źródło: Émile Zola, *Germinal*, tłum. F. Mirandola.

Ćwiczenie 2

Wyjaśnij, w jaki sposób współczesna sztuka może nawiązywać do założeń naturalizmu. W swojej odpowiedzi odwołaj się do *Piramidy zwierząt* - rzeźby Katarzyny Kozyry, która została wykonana z wypchanych ciał wybranych przez autorkę zwierząt.

Katarzyna Kozyra, *Piramida zwierząt*, 1993

Źródło: Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Audiobook

Polecenie 1

Wysłuchaj audiobooka i wynotuj, jakie zarzuty przeciwko naturalizmowi wymienia Sienkiewicz. Z którymi się zgadza, a z którymi nie? Dlaczego?

Henryk Sienkiewicz

O naturalizmie w powieści (fragmenty)

Dla wielu czytelników, a dla większej jeszcze liczby czytelniczek, którym obawa nie pozwoliła wziąć w rękę utworów dzisiejszych naturalistycznych powieściopisarzy francuskich, imiona Zoli, Alexisa, Hennique'a, Guy Maupassanta, Céarda i innych są synonimami literatury opętanej, szalonej, jaskrawej, mającej za główny cel opisywanie brudów ludzkiego życia i jego obrzydliwości. Skądinąd nawet i tacy, którzy z większą skwapliwością czytają każdą nowo pojawiającą się książkę Zoli po cichu, głośno także same wypowiadają o naturalizmie i jego kapłanach zdanie, a co więcej – zdanie owo dostało się do krytyki i stanowi podstawę sądów dzisiejszych.

Jakoż niepodobna odmówić mu pewnej słuszności, z tym tylko zastrzeżeniem, że nie jest to jednak określenie wyczerpujące. Gdyby bowiem można na nim poprzestać, czym byśmy mogli wytłumaczyć, że literatura tak osławiona i potępiana zarówno przez poczucie moralne jak i przez dobry smak publiczności i krytyki nie kruszy się i nie rozpada w nicość, dlaczego nie schodzi na stanowisko literatury pokątnej, sprzedawanej za plecami policji, ale utrzymuje się na pewnym stanowisku i każe liczyć się ze sobą poważnym nawet umysłem.

[...] Krzyczą wszyscy na niemoralność Zoli, przede wszystkim więc zajmijmy się tą sprawą.

[...] Wśród rozdroży, walk i burz życiowych ta prosta, oparta na rozsądku wiara, że spełnienie obowiązku daje szczęście, że cnota jest wyższą i piękniejszą od złego, jest tym dla człowieka, czym latarnia morska dla łodzi zbłąkanej wśród morza. Gdy autor

podkopie tę wiarę, gdy wydrze z ręki ster, zgasi latarnię, wówczas łódź ludzka rozbije się niechybnie w ciemnościach o pierwszą lepszą skałę. Ale pod tym względem Zola z całą swoją niemoralnością brutalną nie jest niebezpieczniejszym od Balzaka. Autor *Kobiety trzydziestoletniej* jest zdecydowanym pesymistą, który do utworów swoich wnosi uprzednio leżące we własnej duszy zwątpienie jakoby Salomonowe *vanitas vanitatum*. Zola wypiera się pesymizmu: jest tylko naturalistą. Nie ma w nim żadnej uprzedniej tendencji. Nie chce on określać z góry natury człowieka; nie myśli o niej źle, ani dobrze; nie pragnie być moralnym ani niemoralnym. Jeśli daje jaskrawy obraz, to nie dlatego, aby drażnić wyobraźnię, nie gwoli przekonaniu, by człowiek był tylko sumą niskich instynktów lub zwierzęcych popędów mających na usługi rozum, ale by między innymi brudami ludzkiego życia nie ominąć żadnego.

[...] Swoje stanowisko wobec wszelkich zarzutów niemoralności ratuje zawsze jednym i tym samym słowem: prawda. Stwierdzając w naturze ludzkiej dążność od prawdy i czyniąc zadość pod tym względem własnemu instynktowi, tym samym broni się stanowczo od zarzutu pesymizmu. Prawda czy piękna, czy obrzydliwa jest zawsze prawdą, bo odbija naturę. Gdyby był pedagogiem, może by dla przykładu opisywał tylko prawdy piękne; ale on jest powieściopisarzem, czyli historykiem życia, dlatego nie wolno mu pominąć niczego – dlatego musi i powinien dać całą prawdę. Mało go to obchodzi, czy się nią ktoś zbuduje, czy nie, ale zresztą nie spodziewa się popsuć nikogo.

Takie jest stanowisko Zoli. Czy słuszne? można by się spierać. [...].

Że w danym społeczeństwie musi być spełniona pewna liczba kradzieży, gwałtów, napadów rozbójniczych, samobójstw skutkiem opilstwa i tym podobnych zbrodni, wiemy o tym ze statystyki – czy jednak te przestępstwa są przeważnym wyrazem życia ludzkiego? Nie. Są to tylko zboczenia. Poza nimi istnieje organizm społeczny oparty na prawie, uczciwości, cnocie, pracy, wzajemnej pomocy społecznej i wszystkich tych węzłach, które społeczeństwu nie pozwalają się rozlatywać. Kto by więc mówił, że wykaz zbrodni jest przeważnym obrazem organizmu społecznego, ten by zboczenia przyjmował za całość i dając nawet wykaz od początku do końca prawdziwy, mówiłby nieprawdę i w błąd wprowadzał innych. Tak dzieje się i z Zolą. Powieść wedle niego ma być naturalistyczną, zatem ma być odbiciem życia w tej proporcji światła i cieni, jaka znajduje się w naturze. Powieściopisarz jest historykiem,

powieść zaś historią. Jeśli będzie jednostronna, wówczas w szczegółach i w ich obrobieniu może być prawdziwą; jako ogół będzie fałszem. Takiego fałszu dopuszcza się Zola.

[...].

Czytanie tego pisarza może być tyle pożyteczne dla autorów, którzy zwracają przede wszystkim uwagę na pracę tworzenia, ile niebezpieczne dla szerszych kół czytelników, którzy szukają przede wszystkim treści. W ocenie mojej, która dobiega końca, starałem się być obiektywnym: jeśli zaś znalazły się w niej słowa potępienia dla materiału życiowego, jakiego używa Zola, i dla doktryny, pod jaką ten materiał podciąga, to dlatego, że cały ten system rozlatuje się na części pod pierwszym powiewem zdrowego rozsądku. Taki naturalizm, w imię którego apostołuje Zola, nie jest prawdą, taka nauka nie jest nauką – prawdą jest tylko talent Zoli, który świeci częstokroć, niestety, jak gwiazda nad kałużą.

Źródło: Henryk Sienkiewicz, *O naturalizmie w powieści*, [w:] *Programy i dyskusje literackie okresu pozytywizmu*, oprac. J. Kulczycka-Saloni, Wrocław 1985, s. 405–406; 417; 418–419; 421; 424; 443.

Polecenie 2

Czy zgadzasz się z zarzutami Henryka Sienkiewicza przeciwko naturalizmowi?

Odpowiedz, formułując własne argumenty bądź kontrargumenty względem stanowiska pisarza.

Dla nauczyciela

Autor: Anna Grabarczyk

Przedmiot: Język polski

Temat: Prawda według naturalistów

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

2. Rozumienie historii literatury i dziejów kultury jako procesu, a także dostrzeganie roli czynników wewnętrznych i zewnętrznych wpływających na ten proces.

5. Znajomość wybranych utworów z literatury polskiej i światowej oraz umiejętność mówienia o nich z wykorzystaniem potrzebnej terminologii.

IV. Samokształcenie.

2. Doskonalenie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji, w tym zasobów cyfrowych, oceny ich rzetelności, wiarygodności i poprawności merytorycznej.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową);

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;

2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;

3) rozpoznaje specyfikę tekstów publicystycznych (artykuł, felieton, reportaż), retorycznych (przemówienie, laudacja, homilia), popularnonaukowych i naukowych (rozprawa); wśród tekstów prasowych rozróżnia wiadomość i komentarz; rozpoznaje środki językowe i ich funkcje zastosowane w tekstach; odczytuje informacje i przekazy jawne i ukryte; rozróżnia odpowiedzi właściwe i unikowe;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

IV. Samokształcenie.

2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;

5. dokonuje krytycznej selekcji źródeł;

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- tworzy mapę skojarzeń związaną z naturalizmem;
- wyjaśnia, w jaki sposób współczesna sztuka może nawiązywać do założeń naturalizmu;

- wymienia główne cechy prozy naturalistycznej.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- mapa myśli;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi uczniów, aby zastanowili się w domu, z czym kojarzy im się słowo *naturalizm*. Uczniowie mogą sięgnąć do słownika, aby zapoznać się z tym słowem, istotne jednak, aby szerzej przeanalizowali tę kwestię, czyli odnieśli się również do literatury i sztuki.

Faza wprowadzająca:

1. Uczniowie tworzą na tablicy mapę skojarzeń związaną z pojęciem naturalizmu. Następnie indywidualnie zapoznają się z sekcjami „Wprowadzenie” oraz „Przeczytaj” i uzupełniają mapę o nowe elementy, których na mapie jeszcze nie było.
2. Nauczyciel jako ciekawostkę przytacza fragment artykułu naukowego Janiny Kuleczykiej-Saloni „Naturalizm jako zjawisko ponadnarodowe” (artykuł dostępny w internecie).
Polemiki z naturalistami i o naturalistach toczono w formie wyjątkowo brutalnej: np. Camille’a Lemonnier’a nazywano „Belgiem małpującym Zolę”, pierwszą naturalistyczną powieść flamandzką (*Le droit du plus fort* Cyriela Buyssego, 1893) określono jako

„świńską literaturę”, a pisarza flamandzkiego F. Netschera jako „przeżuwacza prymek Zoli garbatego syna Lemonniera, odzianego w podarte kalesony Flauberta”. W Anglii Emily Crawford widzi w dziełach Zoli „źródło ropiejącej zarazy”, „upodobanie do wulgarności i lubieżności”, a o jego naśladowcach pisze, że „jak psy karmią się odpadkami padliny”. Prus zaś zauważa, że naturalizm protestując przeciwko idealizowaniu rzeczywistości przez romantyków „tak się rozmachał, że jedną nogą wpadł do chlewa”, a gdzie indziej dodaje, że nie zazdrości naturalistom ich „sławy Kolumbów rynsztoka”.

3. Uczniowie dyskutują na temat tego, czy założenia naturalizmu to droga do zaciekawienia czytelnika.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie przechodzą do sekcji „Mapa myśli”. Zapoznają się z dołączonym multimediami i w parach wykonują polecenia 1 i 2. Po zakończeniu pracy chętna osoba z pary prezentuje odpowiedź, a nauczyciel weryfikuje jej poprawność.
2. Nauczyciel głośno odtwarza materiał z sekcji „Audiobook”. Uczniowie w parach wykonują polecenie 1, natomiast nad poleceniem 2 pracują indywidualnie.

Faza podsumowująca:

1. Jako podsumowanie uczniowie wykonują ćwiczenie 2 z sekcji „Mapa myśli”: Zapoznaj się z podanym fragmentem powieści *Germinal* Émile'a Zoli i na podstawie mapy myśli wypisz elementy charakterystyczne dla naturalizmu.
2. Nauczyciel prosi chętnych uczniów o podsumowanie informacji z lekcji: czego uczniowie dowiedzieli się na temat naturalizmu i naturalistów, czy wszystko jest dla nich zrozumiałe, czy należy coś dopowiedzieć, przypomnieć.

Praca domowa:

1. Wyjaśnij, w jaki sposób współczesna sztuka może nawiązywać do założeń naturalizmu. W swojej odpowiedzi odwołaj się do „*Piramidy zwierząt*” - rzeźby Katarzyny Kozyry, która została wykonana z wypchanych ciał wybranych przez autorkę zwierząt.

Materiały pomocnicze:

- Gustaw Piotrowski, *Zola i naturalizm*, Lwów 1900.
- Jan Zygmunt Jakubowski, *Sprawa naturalizmu*, Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 42/1, 300-304, 1951.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimediami „Mapa myśli” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.